

lenne most a remekbeszabott filmekből, elégedjünk meg annyival, ötletparádé ez a nyelvtanító sorozat, a legjobb, amit gyermekek számára elképzelni lehet. Anélkül is szórakoztat, hogy értené az ember, s annyira profi módon megcsinált, hogy rávegye a nézőjét az értésre. Ezen a héten még nem érted, jövő héten már kapisgálsz, év végén már érted, jövő év közepén beszéled, két év múlva kijavítod apádat, anyádat, tíz év múlva, amikor felnőtt leszel, megkérdezik tőled, hol élsz, Londonban, netán San Franciscóban?

A Televideo hét kazettája a végtelen sorozatot megzabolázza. Tizenhét részben közvetíti a széria legjavát, célirányossá téve az elnyújtott tanterv kínálta haladási irányt és tempót. Azt gondolnám, kevés hasznosabb kazetta kapható manapság a boltokban, mint a Sesame Street. Ha azt mondjuk, nagyon jó, nem sokat állítunk róla. Mint minden vizuális média, akkor működik, ha nézik és nem akkor, amikor kommentálják. Valami, amit nézni kell. Látni kell. Hallgatni kell. S mindezt együtt, egyszerre, és ígérhetjük, nem lesz együtt sem nehéz.

Sesame Street I-VII. (videofilm-sorozat) TELEVIDEO, 1992.

ZALÁN TIBOR

LAPLÁTOGATÁS

Alterna(t)ivítás a történelemoktatásban

Időutazók kerestetnek

Egy név a kolofonban. Márton András a felelős kiadója, s egyben főszerkesztője annak a szaklapnak, amire szakterületén egyedül illik e kifejezés: *valami más*. De a kiadó személyére is ugyanez igaz: a KFT együttes hajdani dobosából Beatles dalok fordítójává lett, majd szerkesztővé avanszált Márton úr két év óta irányítja a *SzemTanú* című folyóiratot, az *Időutazók Hírlapját*. A hazai lap- és könyvkiadás nehezen emészthető helyzetét ismerve, a *SzemTanú* kamaszosan merész vállalkozás, hiszen korunk nem kedvez az önfenntartó kulturális kezdeményezéseknek, s előfordulhat, hogy egy BT, egy Betéti Társaság, egy KFT-nél is több buktatóval kerül szembe. A lap léte, magas esztétikai és tudományos színvonala, munkatársainak szakmai rangja biztosította azt, hogy a történettudományok területén a *SzemTanú* mégis életképes és sikeres lett: s ma már a *SzemTanú* országos napilapokban is szerepel.

Lapalapítás az ezredfordulón. Vannak olyan ex-diákok, akik gyermeki (nyiladozó) lelkében a történelemóra nem hagyott maradandó nyomot, inkább az unalom monoton negyvenöt perceként pergett le számukra. Ezek a pubertáló tanulók a történelemórák vérforraló izgalmait, és világnézet-formáló hatása helyett csupán adatok tömegével töltődtek. A gimnáziumot, vagy a kisiskolát így elhagyó fiatalok (a társadalmunk számára szerencsés esetben) rákényszerültek arra, hogy maguk fedezzék fel az összefüggéseket napjaink és az elmúlt idők folyamatai között. Hogy egy óriás és tiszta történelmi tábló kialakuljon a csipától megtisztult szemek előtt, ahhoz arra volt szükség, hogy a történelem ugyanolyan élményt jelentsen a diák számára, mintha a múlt eseményei a napjainkban játszódna. S ahogy mindannyian megéljük fázós hétköznapjainkat, úgy válik izgalmas-érdekessé a történelem, ha sikerül behelyezkednünk a korabeli viszonyok által kialakított helyzetbe, légkörbe. Hiszen a legfantáziátlanabb halandó is elképzelte már, milyen lehetett például Rákóczi korában élni, angol vécé és gyorsbűfé nélkül, vagy az Árpádok esztergomi palotájában fagyoskodni hajdanán – a történelem ismerete sem jelent mást: *emberek és korok, szokások, hétköznapok és események*

ismeretét. Ehelyett mintha a korszakok tárgyias ismertetésévé vált volna a történelem-
oktatás. Hiszen az emberek mindennapi élettörténete sem az űrutazás és a chipek
árharcá körül mozog, hanem esznek, isznak, alszanak, szeretnek, gyereket nevelnek,
s fájdalmasan rövid idő múlva meghalnak.

Hogy a tanárok biztosítékot jelentenek-e arra, hogy mindezt hallgatóik számára
hatásosan, megmaradóan, már-már katartikusan továbbítják, önmaguknak kell eldön-
teniük. Viszont kérdéses, hogy azok a tanárok – akik azt szeretnék elérni, hogy hivatásuk
gyakorlása mások számára élményt, és eredménye maradandó hatást érjen el –
találnak-e maguknak és diákjaiknak olyan segédanyagot, amellyel színesítik, sőt új
köntösbe öltöztetik a történelem elszűrített eseményeit. Hogy megnyíljon erre a
lehetőség minden diák és tanár előtt: erre született a SzemTanú.

*

E történelmi folyóirat ötlete – talán nem véletlenül – egy történelemből bukott diáktól
származik. A bukás megrázó hatására (ellentétben *Karinthy Frigyes: A bukott férfi* című
elbeszélésének összetört főhősével) diákunk a "csakazértis" korszaka legmélyén kitalált
egy lapot. Laptervet készítve olyan apró részletekre is gondolt, hol legyenek hirdetések,
melyik oldal legyen férfiasabb, melyik lehet lágyabb, nőiesebb (ha egy újságoldal
megformálásánál ilyenről egyáltalán beszélhetünk). A hetvenes évek elején az ötlet a
többi elfekvő papír közé került, ahonnan 1989-ben csak azért bukkant fel, hogy végső
nyughelyére kerüljön a szemétkosár mélyén. De voltak, akik ráéreztek a kreativitást
előtérbe helyező kiadvány ízére, s meglátták helyét a magyar lappiacon, s a papírok
megsemmisítéséről lebeszélték a volt diákokat.

A felnőtt Márton András – amikor nosztalgikusan visszaemlékezett a már-már
ántivilágnak tekinthető lapindító időre – azon történészek összegyűjtését említette az
első helyen, akik fantáziát és támogatandó ötletet láttak az újság létrehozásában. *Batta*
András, Benyó Tibor, Gerő András, Heiszler Vilmos, Koppány György, Lichtmann Tamás,
Magyar László, Mojzsis Dóra, Németh György, Ponori Thewrewk Aurél, Renner
Zsuzsanna, (doktorok, kandidátusok, tanárok, kutatók) és történészhallgatók voltak az
első szerzői a lapnak. Lelkesedésük az új formának, hangnak és szemléletnek szólt,
hiszen a megszokott szakmai cikkek hangvételeitől eltérően kellett fogalmazniuk, s a
tudományos körök fogadtatása is ennek megfelelő volt: meglepetés – szakmai és
emberi – érződött a kritikákon. A lap egyszersmind lehetőséget biztosított ahhoz, hogy
a Magyar Történészhallgatók Egyesületének tagjai kipróbálhassák szárnyaikat, és első
szárnycsapásuk nem bizonyult verdesésnek. Az egyetemen tanultak más formában
történő közzététele növelte – önbecsülésükön túl – szemléletük határozottságának
kialakulását. S mivel neves történészek publikáltak a lapban, olykor sikerült a legfrissebb
tudományos kutatási eredményeket is igen gyorsan megjelentetni, amelyek ezáltal
azonnal bekerültek az iskolákba is.

A lapkészítés nemcsak a történészeken múlt, hanem azokon is, akik megalkották a
lap első művészeti terveit. *Nádai Ferenc* és *Faragó Melinda* megteremtették a lap
belbecséhez legjobban illő külcsínt.

Mint a kés a vajban – olyan jól indult a lap. A kezdeti támogatások után azonban –
a felborult rendű országban a semmi és a kapitalista színt öltő szocializmus határán –,
négy szám után szünetelni kényszerült a folyóirat. A szerkesztés úgy igyekezett tovább,
mintha a megjelenés biztosítva lenne, s végül is a SzemTanú önmagát szülte újra,
megalakult a SzemTanú BT, alapítványi támogatásokra támaszkodva. Azóta folyamatos
a megjelenés, melynek időpontja szoros összefüggésben áll hazai bankrendszerünk
átutalási ütemével és az adományok beérkezésének frissességével.

*

Napjainkban a lapkészítés monotonnak nem nevezhető menete a következő. Már
megtörtént a "történelem felosztása" az ősröbbanástól a közeli jövőig, s ezekből az
intervallumokból, nem kronologikus sorrendben, hanem fontos eseményekhez

kapcsolódóan választják ki a szerkesztők a következő lapszámokban tárgyalt eseményeket. A lap egy mai napilapnak megfelelően strukturálódik: politikai, gazdasági, kulturális, tudományos, közügyek, sport, divat, szabadidő, galéria, mesterszakács, környezet rovatokra tagolódik. Így nem maradhatnak ki az időjárás-, gyász-, és hírügynökségi, társasági jelentések sem. E lap készített először (és utoljára) a világon interjút Kolumbusszal, Giacomo Casanovával, Pontius Pilátussal, és az újságírókat különösen kerülő hegedűvirtuózzal, Niccolo Paganinivel. Természetesen nem maradhatott el a világirodalmi bestseller- és slágerlista sem. Listavezető volt már Arany János és Boccaccio is. A gyengélkedő "időutazó" olvasók az orvos válaszol rovaton keresztül a több ezer éves egyiptomi orvos-méltósághoz, a "Legfelsőbb Alfél Pásztorához" fordulhatnak tanácsért. A Kolombusz évfordulóhoz kapcsolódva a SzemTanú a XIV-XV. századokat mutatta be. Kolombusz és a felfedezés ténye mellett olyan események is helyet kaptak, mint a visegrádi találkozó, vagy a korabeli Nagy-Szerbia megalakulása.

*

A SzemTanú tanúi. Váljon előbbé a SzemTanú! – támadt fel a szerkesztőségi kívánság, és megszületett egy vetélkedő-sorozat ötlete: a diákok és tanárok játsszák el azt, ami a lapban írva van, s amit a történelemből megismertek. A BÖX, másképp a Budapesti Önkormányzatok Középiskolai Szövetségének szándékaival találkozott ez a kezdeményezés, s 1991 októbere és 1992 májusa között lebonyolították a hatfordulós vetélkedőt, amelynek minden fordulója egy-egy SzemTanú számon alapult. Huszonöt budapesti középiskola, iskolánként 50-100 diák és 5-10 tanár vett részt a játékban. A feladatok zömét előre megkapták a diákok, ám az igazán tudáspróbálókhoz – a rádión és tévén keresztül – a forduló hetében juthattak hozzá a versengők.

Ez a vetélkedő is *valami más* volt, nem a megszokott, kérdezz-felelek adogatás. Itt a kreatív munkát értékelte a zsűri. A feladatok között szerepelt egy ötperces híradó összeállítása, eljátszása jelmezekben. Egy korabeli iskolai tanóra bemutatására tíz percet kaptak a csapatok. A Szlovák Gimnázium diákjai tógát varrtak maguknak lepedőből, s a Veres Pálné Gimnázium folyosóján korabeli agyagedényekkel megterítették, s a korhű eledelék elfogyasztását csengettyűkkel és kézi dobokkal elővarázsolt zenével kísérték. Az exkluzív interjúk mintájára voltak, akik egy-egy, a maga korában neves személyiséggel beszélgettek. Másoknak – élőképszerűen – egy-egy festményt kellett megeleveníteniük.

A tanárok sem maradhattak ki a játékból. Az egyik fordulóban a diákoknak arra kellett tanáraikat megnyerniük, hogy minél többen jöjjenek, és énekeljenek el egy gregorián dalt. A pontozás a tanárok létszámától és énektudásától függött. Egy más fordulóban a commedia dell'arte hagyományaihoz híven, a versengők az utcán mutatták be színészi tudásukat.

A vetélkedő igen sokakat – jószerevével egész iskolákat – mozgatott meg, hiszen nemcsak az előadó diákokra, hanem a csapatok közös munkájára volt szükség. A tévében közvetített döntő után a zsűri fiatal történészei valamint a BÖX – a szervezés oroszlánrészét vállaló – képviselői értékelték a csapatokat.

Hasonló célt szolgál a szerkesztőség megvalósulni látszó elképzelése, egy húsz perces tévé-híradó. A tudósítások a SzemTanú hagyományainak megfelelően, a régi korok időszakából küldött hírekről szólnak. A képanyagot neves filmrendezők sikerfilmjeiből, és más, ismeretterjesztő filmekből vett jelenetek adják.

A tervezett első híradó tartalmából:

- Kitört a Vesuvius! A hetérák nem menekülnek.
- Megszületett a Messiás! Bevált a jóslat.
- Római-indiai kereskedelmi egyezmény: jöhetnek a tigrisek.
- Új nagyberuházás: az aquincumi helyőrség átadása.
- A hetvenkedő katona bemutatóján.
- Ballagás a gladiátor-iskolában.
- Időjárás-jelentés.

Mire jó a SzemTanú? Napjainkban a történelemtanítás a legnehezebb időszakát éli. A rendszerváltozás együtt járt egy (időnként kötelezőnek látszó) szemléletváltással, s a tények újabb értelmezésének lehetőségével. A történelmet tanító tanárok több szempontból sincsenek irigylésre méltó helyzetben. Részint megnövekedett a feljük irányuló elvárások súlya, s mindezt úgy kell elviselniük, hogy megtartsák emberi méltóságukat, szavahihetőségüket, s megfeleljenek tanártársaik, diákjaik és azok szülei, s főképp önmaguk által állított mércének. Amikor még a történészek között sincs konszenzus nem egy szakmai kérdésben; amikor nincs lehetőség arra, hogy a tanár minden szempontból egyenlő versenyben megméretetett tankönyvből taníthasson; amikor a már kiszorult politika becsusszanni látszik az iskolák kapui alatt és a tankönyvek lapjaira, akkor a tanárok és tanárnők többször is tapasztalhatják, hogy kifordul lábuk alól a föld.

E korban csak önmagukra, találékonyaságukra, tudásukra támaszkodhatnak.

Segítségül csupán kezdeményezőkézségüket, bátorságukat, diákjaikat és azokat az *alternatív* oktatási, kulturális segédleteket hívhatják, amelyek bár nem viselik a hivatalos pecsétet, mégis eligazításukra, segítségükre s a szakmai színvonal fenntartására születtek. Erre szolgál a SzemTanú, a História, a Rubicon, a Springer Kiadó által megjelentetett világtörténelmi atlasz, és a többi, tankönyvnek nem minősített könyvek, olvasókönyvek.

A SzemTanú, mint hangsúlyoztam, *valami más*. Formájában összehasonlíthatatlan a működő történelmi szaklapokkal. A fontos és elengedhetetlen információk közlésén túlmutató folyóirat megszólaltatja a sokáig nem hallott fiatal, tavaszízű hangot, ami elveszett a történelemtudományunk fóliánsai között. Más amiatt is, hogy világiasabb, mondhatnám, profánabb, s ezáltal közvetlenebb pályatársainál. Az olvasót személyesen szólítva meg, mélyebb hatást képes gyakorolni rájuk, de könnyedsége nem a könnyű fajsúlyt jelenti. Nem véletlen az sem, hogy az Alternatív Közgazdasági Gimnázium a lap használatát igyekszik rendszeressé tenni. Amit fejleszt, az a gondolkodási képesség, a kreativitás, az emberközeli eseménylátás. Ez utóbbival pedig nem fér össze az akadémikusság, az ideológiaterjesztés, a gyerekzsigerelés, és a tanár keresztre feszítése. Amivel összefér, az az élet.

A SzemTanú által közvetített szemlélet önmagában nem lehet elegendő. Mégis éppen az alapoknál – a szemléletet, az érdeklődés mértékét, mikéntjét hosszú évekre, olykor végérvényesen meghatározó – első találkozásnál a történelemmel, rendkívül hasznos lehet. Főképpen akkor, ha társul azzal a tanári szándékkal, egyéni eszköztárral, amely nem erőnek erejével igyekszik a diákba préselni az előre elkészített múlt-képfoszlányokat. Ezzel szemben éppen arra fordít figyelmet, hogy teret hagyjon (az oly fontos) játékoságnak, lehetőséget teremtsen az eltérő értelmezésre, hogy a belső energiák mozgósításával önálló felismerések szülessenek. S kialakuljon egy olyan kép, ami a diáknak élményszerűen sajátja.

A SzemTanú által felmutatott korrajzok a korabeli ember hétköznapjaira összpontosítanak. A lap alapkonceptiója az, hogy amit mi történelemnek nevezünk, az csupán a jéghegy csúcsa. A jéghegy pedig nem más, mint a közönséges ember közönséges élete, éljen bármikor, kétezer évvel ezelőtt, ezer év múlva. Többségünknek saját mindennapjaink irányítása, elviselése jelenti az egyetlen elfoglaltságot. Néhányan, miután felcseperedtek és kiszaladgálták magukat a játszótéren (vagy éppen nem szaladgálták ki magukat) katonák, költők, államfők, esetleg szabadságharcosok lesznek. Amit ma történelemnek nevezünk, az az ő "sikersztóriájuk". De hol marad a kisember a mából és a történelemből? Ki mondja el azt, hogy amíg némelyikünk vesztébe rohant Mohácsnál, mások Dél-Amerika őserdeiben kincsek után kutattak, megint mások éppen egy jó ebéd utáni pihenésnek szentelték idejüket? Azt hiszem, a SzemTanú erről a történelemről beszél.